

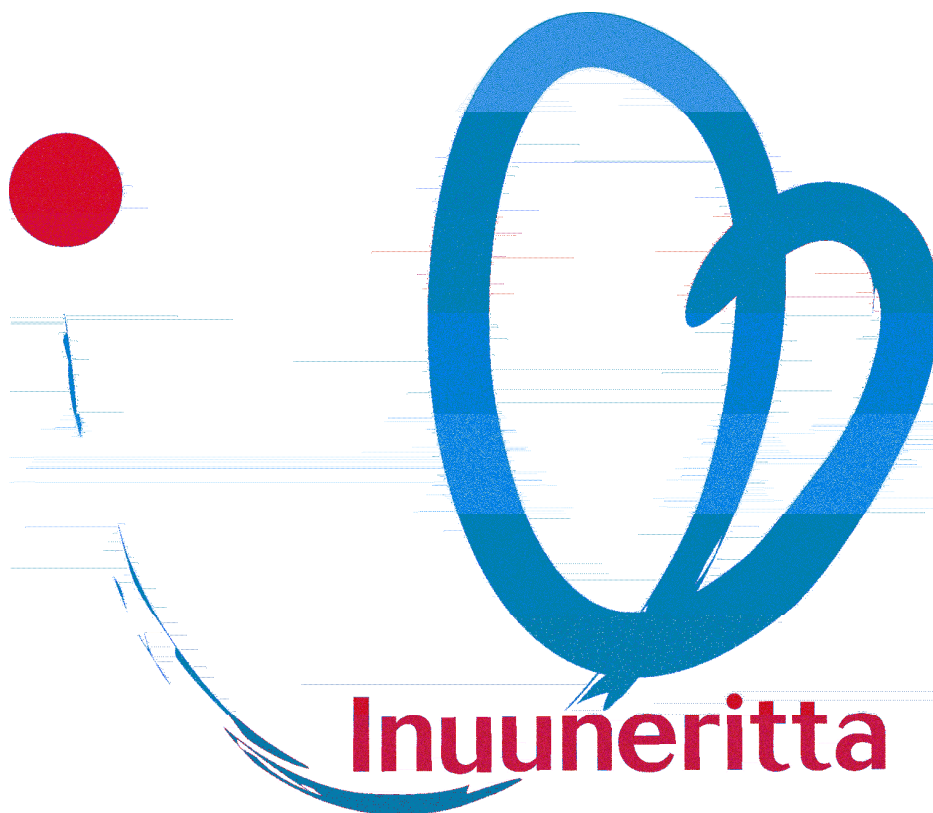
PAARISA

Namminersordutik Oqartussat / Grønlands Selvstyre
Peqqissutisimut Naalakkersuisoqarfik / Departementet for Sundhed
PAARISA



INUUNERITTA

Ukiumoortumik nalunaarusiaq
2009



Imarisai

| | |
|--|-----------------------------------|
| IMARISAI..... | 1 |
| AALLAQQAASIUT | 3 |
| KALAALLIT NUNAANNI NALINGINNAASUMIK PEQQISSUSEQ | 4 |
| TIKKUUSSISSUTIT..... | 4 |
| <i>Meeraaqqat toqusarnerat.....</i> | 4 |
| <i>2500 gram sinnerlugu oqimaassuseqarlutik inuusut amerlassusiat.....</i> | 5 |
| <i>Qanoq siviutigisumik inuunissaannut ilimagisaq..... Fejl! Bogmærke er ikke defineret.</i> | 5 |
| <i>Nammineq peqqissutsimik naliliineq</i> | 5 |
| SULINIUTEQARFIK 1 – IMIGASSAQ & AANNGAARNIUTIT..... | 6 |
| PERIAATSIT | 6 |
| ANGUNIAKKAT | 6 |
| TIKKUUSSISSUTIT..... | 7 |
| <i>Tamarmiusumik aalakoornartumik atuineq</i> | 7 |
| <i>15-inik ukiullit marloriarlutik imaluunniit sulí amerlanerusoriarlutik aalakoorsimasut..... Fejl!</i> | 7 |
| <i>Bogmærke er ikke defineret.</i> | |
| <i>15-inik ukiullit ataasiarlutik imaluunniit arlaleriarlutik hashimik atuisimasut. Fejl! Bogmærke</i> | |
| <i>er ikke defineret.</i> | |
| <i>11-nik, 13-inik aamma 15-inik ukiullit ukiup kingulliup ingerlanerani naamaarsimasut Fejl!</i> | |
| <i>Bogmærke er ikke defineret.</i> | |
| SULINIUTIT | FEJL! BOGMÆRKE ER IKKE DEFINERET. |
| SULINIUTEQARFIK 2 – PERSUTTAASARNEQ AAMMA KINGUAASSIUUTITIGUT | |
| ATORNERLUISARNEQ..... | 9 |
| PERIAATSIT | 9 |
| SIUNERTAT | 9 |
| TIKKUUSSISSUTIT..... | 10 |
| <i>18 – 49 akornanni ukiullit akornanni persuttaanerit nammineq nalunaarutigineqartut.....</i> | 10 |
| <i>18 – 49 akornanni ukiullit akornanni kinguaassiuutitigut atorerlunneqarnerit</i> | |
| <i>nammineerluni nalunaarutigineqartut.....</i> | 10 |
| <i>Persuttaanerit aamma kinguaassiuutitigut atorerlunneqarnerit politiinut</i> | |
| <i>nalunaarutigineqartut</i> | 10 |
| SULINIUTIT | 11 |
| SULIUTEQARFIK 3 – IMMINUT TOQUTTARNEQ | 11 |
| PERIUSISSAT..... | 11 |
| SIUNERTAT: | 11 |
| TIKKUUSSISSUTIT..... | 12 |
| <i>Imminut toqttarnerit.....</i> | 12 |
| <i>Imminut toqoriartarnerit.....</i> | 12 |
| SULINIUTIT | 13 |
| SULINIUTEQARFIK 4 – NERISAQARNEQ TIMILLU AALATINNERA | 14 |
| PERIUSISSAT..... | 14 |
| ANGUNIAKKAT | 14 |
| TIKKUUSSISSUTIT..... | 15 |
| <i>Body Mass Index ≥ 30-llit amerlassusii.....</i> | 15 |
| <i>Innuttaasut ullut tamaasa saftimik imaluunniit sodavandinik imertartut amerlassusii..... Fejl!</i> | |
| <i>Bogmærke er ikke defineret.</i> | |
| <i>Atuarfiit atuarfimmi nerisaqartitsinermut peqataasut..... Fejl! Bogmærke er ikke defineret.</i> | |

| | |
|---|--|
| SULINIUTIT | FEJL! BOGMÆRKE ER IKKE DEFINERET. |
| SULINIUTEQARFIK 5 – ATOQATIGIINNEQ | 17 |
| PERIAATSIT | 17 |
| ANGUNIAKKAT | 17 |
| TIKKUUSSISSUTIT | 17 |
| <i>Inuusuttuaqqat ernisarneri</i> | 17 |
| <i>Kinguaassiuutigut nappaatit tunillaattartut takussaaneri</i> | 18 |
| <i>Nammineq kissaatigalugu naartuersinnerit takussaaneri</i> | 18 |
| SULINIUTIT | 19 |
| SULINIUTEQARFIK 6 – PUJORTARTARNEQ | 19 |
| PERIAATSIT | 19 |
| SIUNERTAT | 19 |
| TIKKUUSSISSUTIT | 20 |
| <i>Innuttaasut inersimasut ullut tamaasa imaluunniit tamangajaasa pujortartartut amerlassusii</i> <i>15-inik ukiullit ullut tamaasa pujortartarnerartut amerlassusii</i> | <i>Fejl! Bogmærke er ikke defineret.</i> |
| <i>Tupamik eqqussuineq</i> | <i>Fejl! Bogmærke er ikke defineret.</i> |
| <i>Angerlarsimaffinni pujortartarnermut politikki</i> | <i>Fejl! Bogmærke er ikke defineret.</i> |
| <i>Naartusut pujortartartut amerlassusii</i> | <i>Fejl! Bogmærke er ikke defineret.</i> |
| SULINIUTIT | 21 |
| SULINIUTEQARFIK 7 – MEEQQAT INUUSUTTULLU | 22 |
| PERIAATSIT | 22 |
| SIUNERTAT | 22 |
| TIKKUUSSISSUTIT | 22 |
| <i>Naartusut misissortittarnissamat pilersaarusiamut innersuussutigineqartumut</i> <i>malinnissimasut</i> | <i>Fejl! Bogmærke er ikke defineret.</i> |
| <i>Meeqqat inuunermik pitsaasumik naleqartuuneranik nalunaarrutiginnittut</i> | <i>Fejl! Bogmærke er ikke defineret.</i> |
| <i>Meeqqat paarnanik naatitanillu atuinerat</i> | 23 |
| <i>Meeqqat sodavandinik mamakujuttunillu atuinerat</i> | 24 |
| <i>Meeqqat innersuussutigineqartut malillugit akiuussutissanik kapitissimasut</i> | 24 |
| SULINIUTIT | 24 |
| SULINIUTEQARFIK 8 – UTOQQAAT | 25 |
| PERIAATSIT ANGUNIAKKALLU | 25 |
| SIUNERTAT | 26 |
| TIKKUUSSISSUTIT | 26 |
| <i>Nammineq peqqissutsimik naliliineq</i> | <i>Fejl! Bogmærke er ikke defineret.</i> |
| <i>Utoqqaat eqeersimaarnerat</i> | 26 |
| SULINIUTIT | 26 |
| SULINIUTEQARFIK 9 – KIGUTIT | 27 |
| ANGUNIAKKAT | 27 |
| TIKKUUSSISSUTIT | 27 |
| <i>Meeqqat putulinnik kigutillit amerlassusii</i> | 27 |
| <i>Meeqqat pinaveersaartitsilluni misissortittarnernik malittarinnittut amerlassusii</i> | <i>Fejl! Bogmærke er ikke defineret.</i> |
| SULINIUTIT | 27 |
| INUUNERITTA PULJE | 27 |
| 2006 – 2009 AGGUAASSINERIT | 27 |
| SULEQATIGIINNISSAMIK ISUMAQATIGIISSUTIT | 29 |
| PAARISA | 29 |
| PAARISA-MI INUIT | 30 |

| | |
|---|--|
| ATAATSIMEERSUARNERNI AAMMA ATAATSIMIINNERNI PEQATAANERIT..... | 31 |
| ANGALALLUNI ORNIGUNNERIT | FEJL! BOGMÆRKE ER IKKE DEFINERET. |
| PIKKORISSARNERIT / ILINNIAQQINNERIT..... | FEJL! BOGMÆRKE ER IKKE DEFINERET. |
| PAASINIAAVISSAT | 32 |

Inuuneritta 2009 ukiumoortumik nalunaarusiaq

Aallaqqaasiut

2003-mi taamanikkut naalakkersuisuusup innuttaasut peqqissusaannut suliniummik ataatsimoorussamik pilersitsisoqarnissaa suliniutigaa. Innuttaasut peqqissuunissaannik suliniut **Inuunerittamik** taaguuserneqarpoq. Inuuneritta Inatsisartut 2006-imi ukiakkut ataatsimiinneranni aalajangiunneqarpoq, 2006-imilu decemberimi aallartinneqarluni.

Suliniuteqarfissat/anguniagassat qulingiluat ilanngunneqarnissaat isumaqatigiissutigineqarpoq:

- Aanngajaarniutit (siusinnerusukku *Imigassaq & hashilu*-imik taaneqartoq)
- Persuttaasarneq kinguaassiutitigullu atonerluisarneq (siusinnerusukku *Persuttaasarneq, pinngitsaaliilluni kinguaassiutitigut atonerluineq aamma kinguaassiutitigut atonerluinermik* taaneqartoq)
- Imminut toquttarneq
- Nerisaqarneq timillu aalatinnera
- Atoqatigiinneq
- Pujortartarneq
- Meeqqat inuusuttullu
- Utoqqaat
- Kigutit (siusinnerusukku *Kigutigissaaneq*-mik taaneqartoq)

Inuuneritta 2007-miit 2012-imut ingerlanneqassaaq, Naalakkersuisullu periusissaannik anguniagassaannillu imaqarluni, taanna atuagassiami ”Innuttaasut peqqissuunissaannik suliniut – Naalakkersuisut periusissaat anguniagassaallu 2007 – 2012” atuarneqarsinnaavoq. Atuagassiaq Nuummi Sisimiunilu illunut tamanut agguanneqarnikuuvoq, Kalaallilu Nunaata sinnerani illoqarfinni nunaqarfinnilu napparsimavinnut napparsimaveeqqanullu nassiussorneqarnikuulluni.

Aqutsisut suliniuteqarfisassani tamani suliniutissanik assigiinngitsunik siunnersuuteqarput. Suliniutit 2006-ip kingorna aallartinneqartut siunnersuutinit taakkunanga aallaaveqarput.

Innuttaasut peqqissuunerat ataatsimoorullugu suliassaavoq, Inuunerittami piffissami aalajangiunneqartumi anguniagassat suliat allaffeqarfiillu akimorlutik suleqatigiinnerisigut ataatsimoorlutillu suliniuteqarnerisigut aatsaat anguneqarsinnaapput.

Inuunerittamat malittarinnilluni suleqatigiissitaq PAARISA-mit, Poliitinit, Peqqinnissakku nakkutilliisoqarfimmit, MIPI – Meeqqat Inuusuttullu Pillugit Iisimasaqarfimmit, Nerisaqarneq pillugu Siunnersuisoqartigiinnit, Uumasunut nakorsaqarfimmit, Inunnik isumaginninnermut Naalakkersuisoqarfimmit, Peqqissutsimut Naalakkersuisoqarfimmit, Peqqinnissaqarfimmit, Utoqqarnik isumaginnittoqarfimmit, Kigutigissaaveqarfimmit, KANUKOKA-mit Oqalufeqarfimmiillu sinniisunik inuttaqartinneqarpoq. Malittarinnilluni suleqatigiissitaq Inuunerittami suliarineqartut malittarissavai, suliap qiteqqunnerani nalilersuinnermut,

2012-imi naggataarutaasumik nalilersuinerimi peqataassapput aammalu 2012-ip kingorna Inuunerittap ingerlateqqinneqarsinnaaneranut innersuussuteqassallutik.

Inuuneritta PAARISA-mut ilaavoq, suliassalli peqqinnissaqarfimmik, najukkani pinaveersaartitsinerimi ataatsimiititalianik, pinaveersaartitsinerimi siunnersortinik allarpassuarnillu suleqateqarluni ingerneqartarput. Peqqissutsimut akisussaaffik peqqinnissaqarfimmut taamaallaat tunniunneqarsinnaanngilaq, akerlianilli inuiaqatigiit tamarmik akisussaaqataassapput. Inuit ataasiakkaat, ilaqutariit, atuarfik, suliffeqarfik, nunaqarfiit illoqarfiillu tamarmik peqataassapput peqqissutsimullu akisussaaqataassallutik.

Aningaasalersorneqarneri: Suliniutit amerlanerit Inuunerittap hovedkontoanit 34.15.02-mit aamma PAARISA'p hovedkontoanit 34.15.01-imit ataatsimoorullugit aningaasalersorneqarput, kisiannili Imminut toquttarnerup pinaveersaartinneqarnera aamma Ilaqutariinnut meerartaartussanut siusissukkut iliuseqarneq pinnagit, taakku taamaallaat Inuunerittap hovedkontoanit aningaasalersorneqarput.

Kalaallit Nunaanni nalinginnaasumik peqqissuseq

Tikkuussissutit

Meeraaqqat toqusarnerat

Meeraaqqat toqusarnerat toqungallutik inuusut aamma uumallutik inuusut inuunerminni ukiumi siullermi (0 - 1 ukioqarlutik) toqusut inuusullu amerlasusiisa (uumallutik aamma toqungallutik), inuusut 1.000 aallaavigalugit agguarneqarnerannit nassuiarneqartarpoq.

Meeraaqqat toqusarnerat 2012-imi 11,0-imit qaffannerussanngitsoq anguniarneqarpoq. 2006-imi meeraaqqat toqusarnerat 14,9-mi inissisimapput.

| Ukioq | | 1976-80 | 1981-85 | 1986-90 | 1991-95 | 2005 | 2006 | 2007 |
|------------------|---------------|---------|---------|---------|---------|------|------|------|
| Kalaallit Nunaat | Nukappiaqqat | 32,8 | 28,4 | 28,4 | 22,3 | 8,8 | 16,9 | 11,1 |
| | Niviarsiaqqat | 27,3 | 25,7 | 21,5 | 27,4 | 6,9 | 14,0 | 22,1 |
| Danmark | Katillugit | 9,0 | 8,0 | 7,8 | 5,8 | 4,0 | 4,0 | 4,0 |

Tabel 1. Kalaallit Nunaanni aamma Danmarkimi 1971-miit 2006-mut meeraaqat toqusarnerat. (Nakorsaaneqarfik, 2009 & Danmarks statistik 2008). Nunami nakorsaaneq 2008-mi aamma 2009-mi kisitsisit assersuunneqarsinnaasimannginnerannik nalunaarpoq). 2008-mi aamma 2009-mi kisitsisinik assersuunneqarsinnaasunik pissarsisoqarsinnaangilaq. Personlig kommunikasion Gorm Nørgaard Pedersen,

2500 gram sinnerlugu oqimaassuseqarlutik inuusut amerlassusiat

2006-imi inoorlaat inuusunit 845-uusunit 53-it 2500 g ataallugu oqimaassuseqarput (6,3%), 2007-mili inuusunit 852-isunit 47-uullutik (5,5%), aammalu 2008-mi 5,1%-iullutik. (Nakorsaaneqarfik 2007 & 2008).

Naalungiarsuit inunngornerminni 2500 g ataallugu oqimaassuseqartut 2012-imi 6,0%-init amerlanerunninnissaat anguniarneqarpoq.

Agguaqatigiissillugu ukiut inuuffiit

”Qanoq sivisutigisumik agguaqatigiissillugu inuunissamut ilimagisaq” innuttaasut peqqissusaata pitsaassusaanik pitsaasumik tikkuussisuuvoq. Kalaallit Nunaanni annikitsumik qaffakkiartorpoq, tassa Kalaallit Nunaata nunat avannarliit allat annikitsumik angujartormagit. Sulili Kalaallit Nunaat Danmarkimut naleqqiullugu ukinik 10 – 14-nik appasinneruvoq (Nakorsaaneqarfik 2009). Naatsorsuineq kingulleq 2006-meersuuvoq (Naatsorsuineq ukiut pingasut missaasa qaangiunneranni pisarpoq).

| Ukioq | 1990 | 1993 | 1996 | 1999 | 2003 | 2004 | 2005 | 2006 |
|---------|------|------|------|------|------|------|------|------|
| Angutit | 60,7 | 61,7 | 62,8 | 62,7 | 64,1 | 64,6 | 65,5 | 65,8 |
| Arnat | 68,4 | 68,5 | 68,4 | 68,0 | 67,8 | 70,4 | 70,9 | 71,2 |

Tabel 2. 1990-miit 2006-mut arnat angutillu agguaqatigiissillugu qanoq sivisutigisumik inuunissaannut ilimagisaq (Nakorsaaneqarfik, 2009).

Nammineq peqqissutsimik naliliineq

Tikkuussissut ”Nammineq peqqissutsimik naliliineq” tassaavoq inuit ataasiakkaat namminneq peqqissutsiminnik naliliinerat. Tikkuussissut tamanna innuttaasunik misissuineranut atatillugu pissarsiarineqartarpoq, taamaattumillu ukiut tamaasa malittarineqarsinnaanani. Innuttaasunik misissuineq kingulleq 2005 – 2007 ingerlanneqarpoq. (tabeli malillugu).

2012-imi inuit 75%-iisa namminneq peqqissusertik ”pitsaasutut” imaluunniit ”pitsaalluinnartutut” nalilissagaat anguniarneqarpoq.

| Isumaqqarpoq peqqissutsini: | Procent |
|-----------------------------|---------|
| Pitsaalluinnartoq | 19,8 % |

| | |
|---------------------------|--------|
| Pitsaasoq | 45,4 % |
| Ajorpallaanngitsoq | 32,2 % |
| Ajortoq/ajortorujussuusoq | 2,6 % |

Tabel 3. 2005-2007 innuttaasut nammineq peqqissutsiminnik naliliinerat - kalaaliinnaat (Bjerregaard *et al.*, 2008).

Suliniuteqarfik 1 – Imigassaq & Aanngaarniutit

Periaatsit

Siunissami imigassamik hashimillu pinaveersaartitsinissaq peqqinnermillu siuarsaanissaq periaatsinik pingasunik nutaamik tunngaveqartinneqassaaq:

1. innuttaasut imigassaq hashilu eqqarsaatigalugit peqqinnikkut iliuseqarsinnaanerannik ineriartortitsineq
2. aalakoorniaannarluni imernerup annikinnerpaaffissaminiitinneqarnissaa, avatangiisunik inuunermilu atugassanik peqqinnartunik kiisalu peqqinnartumik inooriaaseqarnermik siursaaneq
3. aanngajaarniutinik atornerluineq akuerineqarsinnaanngilaq

Anguniakkat

Piffissami 2007-imit 2012-imut anguniakkat:

- meeqqat inuusuttullu inuunerat imigassamik ikiaroonartunillu atornerluiffiunngitsoq
- avatangiisunik imigassartorfiunngitsunik siursaaneq ineriartortitsinerlu
- imigassamik ikiaroonartumillu atornerluinermik katsorsaaneq akeqanngitsoq
- katsorsaaneq arlinnut sammiveqartinneqartoq
- hashimik eqqussuineq nioqquteqarnerlu killilersimaarneqartut
- inuiaqatigiinni imigassamik atuineq tamarmiusoq killilersimaarneqartoq

Tikkuussissutit

Tamarmiusumik aalakoornartumik atuineq

Kalaallit Nunaanni naatsorsueqqissaartarfik malillugu 2006-imiit 2008-mut Kalaallit Nunaanni inuit 14 sinnerlugit ukiullit eqqussinerat aalakoornartumillu sanaartorneq literimut ima isikkoqarpoq:

| Ukioq | >14 ukiullit aalakoornartoq inummut ataatsimut |
|-------|--|
| 2006 | 11,68 |
| 2007 | 11,97 |
| 2008 | 10,55 |

Tabel 4. 2006-imiit 2007-mut inuit 14 sinnerlugit ukullit aalakoornartumik eqqussinnerat sanaartornerallu (Kalaallit Nunaanni Naatsorsueqqissaartarfik, 2009).

2012-imi tamatumalu kingorna inuit 14-inik ukioqalersimasut tamarmik aalakoornartumik eqqussinerat aamma aalakoornartumik sanaartorneq 10 liter-imit qaffassinnerussanngitsoq anaguniarneqarpoq.

15-inik ukiullit marloriarlutik imaluunniit suli amerlanerusoriarlutik aalakoorsimasut

2006-imi 15-inik ukiullit 43,1%-iisa marloriarlutik imaluunniit suli amerlanerusoriarlutik aalakoorneq misilissimallugu nalunaarutigaat. (Personlig kommunikation, Birgit Niclasen 2009).

15-inik ukiullit marloriarlutik imaluunniit suli amerlanerusoriarlutik aalakoorsimasut 2012-imi 10% ataallugu amerlassuseqalersinneqarnissaat anguniarneqarpoq.

15-inik ukiullit ataasiarlutik imaluunniit arlaleriarlutik hashimik atuisimasut

2006-imi 15-iniit 17-inut ukiullit 77%-iisa hashimik pujortarneq ooqattaarsimanngisaannarlugu nalunaarutigaat. Niviarsiaqat hashimik pujortarnermik ooqattaarinngisaannarsimasut 18%-iupput, nukappiaqqalli 27%-iisa hashimik pujortarneq ooqattaarsimallugu nalunaarutigaat (Personlig kommunikation, Birgit Niclasen 2009).

2006-imi 15-inik ukiullit hashimik ataasiarlutik imaluunniit arlaleriarlutik atuisimallutik nalunaaruteqartut 19,6%-iupput (Personlig kommunikation, Birgit Niclasen 2009).

15-inik ukiullit ataasiarlutik imaluunniit arlaleriarlutik hashimik atuisimallutik nalunaaruteqartut amerlassusiisa 2012-imi 10% ataallugu amerlassuseqalersinneqarnissaat anguniarneqarpoq.

11-nik, 13-inik aamma 15-inik ukiullit ukiup kingulliup ingerlanerani naamaarsimasut

2006-imi meeqqat inuusuttullu (11 – 17 ukiullit) aperineqartut 92%-ii naamaarneq misilinngisaannarsimallugu nalunaarutigaa, 1%-illi 20-riarlutik imaluunniit suli amerlanerusoriarlutik naamaarsimallutik nalunaarutigaa. Ukiui 11-nik, 13-inik aamma 15-inik ukiulinnut agguataaraanni, taama malittariaarlutik qaammatini 12-ini kingullerni 1,5%-it, 6,5%-it aamma 13,3%-it naamaarsimapput (Personlig kommunikation, Birgit Niclasen, 2009).

13-inik ukiullit naamaarsimasut 2012-imi 4% ataallu amerlassuseqalersinnissaat anguniarneqarpoq.

Suliniutit

Suliffeqarfinni imigasaq pillugu politikki pillugu seminareqartitsineq ”Suliffeqarfimmu peqqissumut aqqu – imigassaq qitiutillugu”. Pinaveersaartitsinermi siunnersortinik nutaanik aamma PAARISA-mi pikkorissaaneq.

Naartuneq imigassarlu pillugit tv-kkut aallakaatitassiaaqqanik sanaartortoqarpoq, taakkunani naartuneq sioqqullugu, naartunerup nalaani kinguninnguanilu imigassarmik atuisarnissaq nangaasaarutigineqarpoq. Misissuinerit ilisimatusarnerillu kingullerpaat imigassartornerup naartumik akornisiisinnaaneranut ulorianartorsiornerup annertuujunera takutippaat.

Ukiut Kalaallit Nunaanni tamarmi ukiut tamaasa sap.ak. 18-imut attatillugu aqqissuussinernik oqalliffiusunik ingerlatsinissamut kaammattuisoqartarpoq, tassani kommunit, pinaveersaartitsinermi ataatsimiititaliat, atuarfiit, peqatigiiffiit, innuttaasut il.il. aqqissuussinernik imigassartaqanngitsunik, imigassamik atuinermi ileqqut, imigassartoriaatsit aamma aanngaarniutit allat qitiutillugit oqallinnernik pilersitsisunik pilersarusiortarlutillu aqqissuussisarput. Tamakku kulturikkut misigisaqartitsinernik, nipilersornernik, erinarsornernik timersornikkullu ataatsimuulersitsisunik misigisaqartitsinernik isumaqalersitsisunik, inuunermik nuannarinnilersitsisunik inuunermullu akuunermik misiginnilersitsisunik ingerlatsiutigaluni pisarput. Piffissami 2008 – 2012 Sap.ak. 18-imi sammitinneqartoq tassaavoq ”Innutttaasut aanngaarniutinik atornerluinerup ulorianartumik sunniutai pillugit ilisimasaqarnerulernissaat”. Sap.ak. 18 1992-imiit ukiut tamaasa ingerlanneqartarpoq. Sap.ak. 18-imi sammisaqartitsinerit ingerlanneqarnissaannut atatillugu aningaasanik qinnuteqartoqarsinnaavoq, illoqarfinnut annerpaamik kr. 5.000,-inik aamma nunaqarfinnut annerpaamik kr. 1.000,-inik tapiisoqartarpoq.

Kommunit Naalakkersuisut 2007 - 2012 innuttaasut peqqissuunissaannut suliniutaanni iliuserisassatut pilersararutaannut anguniagaannullu atatillugu killiffitsik pillugu oqallinnissaannik kajumissaarneqarput. Tassani imigassamut aamma hashimut atatillugu siunissami pinaveersaartitsinerup aamma peqqissutsimik siuarsaanerup qanoq ingerlanneqarnissaat pillugit oqallittoqarsinnaavoq.

Suliniuteqarfik 2 – Annersaasarneq kinguaassiuutigullu atornerluisarneq

Periaatsit

Annersaasarnerup kinguaassiuutigullu atornerluisarnerup iluanni siunissami pinaveersaartitsineq peqqinnermillu siuarsaaneq periaatsinik pingasunik tunngaveqartinneqassaaq:

1. annersaasarneq kinguaassiuutigullu atornerluisarneq pillugu paquminartutut isigisanik paquminartuujunnaarsitsiniarneq meeqqallu aamma inuusuttut inersimasullu annersaanermik eqqugaasimasut qanoq ikiorneqarnissaat pillugu ammasuunermik ilisimasanillu annertunerusunik pilersitseqataaneq
2. annersaasarnerup kinguaassiuutigullu atornerluisarnerup akuerineqannginneranik paasinninnermik pilersitsiniarneq
3. innuttaasut isumageqatigiinneq, annersaanermik kinguaassiuutigullu atornerluisarnermik pitsaaliuineq aamma annersaanermik eqqugaasunik ikiuineq eqqarsaatigalugit iliuuseqarsinnaassusiannik nukittorsaaneq

Inuunerittami periutsit saniatigut aamma Nunami tamarmi atuuttussamik peqqinnermik siuarsaanermik aamma pinngitsaaliilluni atoqateqartarnerit kinguaassiuutigullu atornerluisarneq pillugit pinaveersaartitsinermi periusissat pillugit suleqatigiissitap periusissat sisamaat malillugu sulinissartik qinerpaat:

4. piaartumik iliuuseqarnissap eqqanaarneqarnissaa; persuttaanerit, pinngitsaaliilluni atoqateqartarnerit aamma kinguaassiuutigut atornerluinerit pilertinnagit.

Siunertat

Piffissami 2007-imit 2012-imit anguniakkat:

- annersaasarneq kinguaassiuutigullu atornerluisarnerit killilersimaarneqassapput
- meeqqat inuusuttullu annersaanertaqanngitsumik, kinguaassiuutigullu atornerluinertaqanngitsumik inuuneqarnissaat
- annersaasarnerup annertussusia, pissusia kingunerisaalu pillugit tamanut ammasumik oqallitsitsineq
- innuttaasut akisussaaqataanerit isumaginnissinnaassuseqarnerallu nukittorsarneqassapput
- eqqugaasunut pinerluuteqartumullu katsorsaanissamik siunnersuinissamillu neqeroorutit qulakkeerneqassapput

Tikkuussissutit

18 – 49 ukiullit akomanni persuttaanerit nammineq nalunaarutigineqartut

2005-2007 innuttaasut peqqissusaannik misissuinerup (Bjerregaard, 2008) innuttaasut inersimasut 59 %-iisa inuunermik ingerlaneranni assigiinngitsutigit ataasiarlutik imaluunniit arlaleriarlutik annersarneqarsimanerat imaluunniit sioorasaaneqarsimanerat takutippaa. Arnanut angutinullu agguataaraanni amerlassusiat 62 %-iullutillu 56 %-iupput. 14 %-ii ukiup kingulliup ingerlanerani persuttarneqarsimapput imaluunniit sioorasaarneqarsimallutik, agguataaraanni arnat 16 %-iupput angutillu 13 %-iullutik. Tikkuussissut manna innuttaasunik misissuinerup atatillugu pissarsiarineqartarpoq, taamaattumillu ukiut tamaasa malittarineqarsinnaanani. Innuttaasunik misissuineq kingulleq piffissami 2005 – 2007 ingerlanneqarpoq.

18 – 29 ukiullit akomanni kinguaassiuutitigit atornerluinerit nammineq nalunaarutigineqartut

Bjerregaard aamma Dahl-Petersen (2008) malillugit meeraanermi (21%), inuusuttuunermi (14 %) aamma/imaluunniit inersimasuunermi (9 %) kinguaassiuutitigit atornerlunneqarsimallutik nalunaaruteqarput. Angutit arnallu kinguaassiuutitigit atornerlunneqarnermik nalaataqarsimasut agguataarneri malittariissillugit 43 % aamma 16 %-iupput.

Kisitsisit taakku ikilisinneqarnissaat anguniarneqarpoq.

Persuttaanerit kinguaassiuutitigullu atornerluinerit politiinut unnerluutigineqartut

Kalaallit Nunaanni Politiit malillugit 2006-mi ilaquttatut qanigilluinnakkamik atoqateqarnerit, pinngitsaaliilluni atoqateqarnerit, kinguaassiuutitigit pinerlunnerit, kannguttaalliorfiginninnerit (meeqqanik 15 inorlugit ukiulinnik) persuttaanerillu politiinut unnerluutigineqartut amerlassusiat ima isikkoqarpoq:

| Unnerluutiginnissutit | 2006 | 2007 | 2008 | 2009 |
|--|------|------|------|------|
| Persuttaanerit | 821 | 808 | 833 | 812 |
| Ilaquttatut qanigilluinnakkamik atoqateqarnerit | 10 | 7 | 4 | 5 |
| Pinngitsaaliilluni atoqateqarnerit pinngitsaaleeriarluarnerit ilanngullugit ¹ | 196 | 159 | 164 | 159 |
| Meeqqanik 15 inorlugit ukiulinnik kinguaassiuutitigit pinerlunnerit | 109 | 121 | 82 | 63 |

¹ Tassani aamma 15 inorlugit ukiullit eqqunngitsuliorfigineqartut ilaapput

Tabel 5. Ilaquttatut qanigilluinnakkamik atoqateqarnerit, pinngitsaaliilluni atoqateqarnerit, kinguaassiuutitigut pinerlunnerit annersaaneqillu unnerluutigineqartut (Kalaallit Nunaanni Politiit, 2007/2008 / 2009/2010).

Pisut tamarmik politiinut nalunaarutigineqartarnissaat anguniarneqarpoq.

Suliniutit

2007-misuleqatigiissitat marluk tassaasut "Persuttaasarneq" aamma "Kinguaassiuutitigut atorerluisarneq" pilersinneqarput. Suleqatigiissitat sammisat iluanni suliasamat pilersaarummik ataatsimoorussamik suliarinneqqullugit suliasinneqarput. Suleqatigiissituta december 2007 ataatsimeeqaarput 2008-llu naanerani kingullermeerlutik ataatsimiillutik. Nuna tamakkerlugu peqqissutsimik siuarsaanermut aamma persuttaanernik kinguaassiuutitigullu atorerluinerit pinaveersaartinneqarnissaannut iliuusissatut pilersaarusiaq 2009-p aallartinnerani isumassarsiorfissatut naammassillugu suliarineqarpoq.

Suliteqarfik 3 – Imminut toquttarneq

Periusissat

Imminut toquttarnermik pinaveersaartitsineri siunissami suliniuteqarneq periaatsinik peqqinnermik siuarsaasunik sisamanik makkuninnga siunertaqartunik tunngaveqarpoq:

1. inuunerup pitsaassuseqarnera namminerlu inuunerup sunnernissaanut periarfissat annertusarniarlugit, matumani inuunermi aporaaffinnik qaangiiniarsinnaaneq ilanngulugu eqqarsaatigalugu
2. imminut toqunnerup inuunermi ajornartorsiutinut aaqqiissutaasinnaaneramik isummertarneq assortorniarlugu
3. imminut toquttarnermik pinaveersaartitsineq eqqarsaatigalugu innuttaasut najukkanilu ataasiakkaani innuttaasut iliuuseqarsinnaanerit annertusarniarlugu aamma ikiuinerup iluaqutaanera saqqumisunngortinniarlugu
4. najukkani ataasiakkaani aamma nuna tamakkerlugu suliniutit ataqatigiissaarneqarnisaat kiisalu "periaatsip pitsaanerpaap" saqqumisunngortinneqarnissaa siammarterneqarnissaalu.

Siunertat:

Piffissami 2007-imit 2012-imit anguniakkat anguniakkallu ilaat tassaapput:

- nukit kattunnerisigut anniaateqaraluaanniluunniit inuunerup pilerinartunngortinnissaa

- inuit ataasiakkaat namminneq nukissaminnik allallu nukissaannik atuisinnaanerannik nukittorsaaneq, nammineq inuunermik ingerlatsineq inuaqatigiinnilu uummaarissumik inooqataaneq
- inuit ataasiakkaat namminneq inuuneqarnerminni ataatsimullu inuunermi uummaarissumik peqataajartuartinneqarnerannik tapersersuineq
- imminut toqunnerit imminullu toqoriaraluernerit ikilisinneqarnissaat
- suliniuteqarfiup 2007-imit 2012-imut anguniagassanut ilanngunneqarnissaa, ingerlatap naammassineqarnerata kingornatigut ingerlateqqinneqarsinnaaqullugu

Tikkuussissutit

Imminut toquttarnerit

Kalaallit Nunaanni Politiit aamma Peqqinnissakkut Nakkutilliisoqarfik naapertorlugit 2006 - 2009-mi Kalaallit Nunaanni imminut toquttarnerit amerlassusii ima isikkoqarput:

| Ukiui | Arnat | | Angutit | | Katillugit |
|-------|-------|-----|---------|-----|------------|
| | 10-24 | 25+ | 10-24 | 25+ | |
| 2006 | 8 | 10 | 15 | 25 | 58 |
| 2007 | 9 | 3 | 12 | 14 | 38 |
| 2008 | 4 | 2 | 12 | 17 | 31 |
| 2009 | * | * | * | * | 36 |

Tabel 6. Kalaallit Nunaanni imminut toqunnerit amerlassusiiinik naatsorsuineq ukioqassutsinut aamma suaiaassusermut agguataarnikuupput. (Kalaallit Nunanni Politiit & Nakorsaaneqarfik, 2010). *20. nov. 2010 kisitsisit naammassineqanngillat, Nakorsaaneq.

2005-imi immunut toquttarnernut pinaveersaartitsinermi suliniut ukiuni 3-ni ingerlanneqartussaq aallartitinneqarpoq. 1. januar 2008 suliniut Inuunerittap suliniuteqarfiini nammineerluni inissisimatinneqalerpoq. 2005-imi immunut toquttut 48-uupput, ukiunili 1990-1994, 1995-1999 aamma 2000-2004 ima isikkoqarlutik: 53, 54 aamma 49.

Imminut toqoriartarnerit amerlassusii

2004-2005 15-18-nik ukiullit akornanni misissuinerit, nukappiaqqat 11 %-iisa nivarsiaqqallu 33%-iisa imminut toqoriarsimanerat takutippaat (Pedersen *et.al.* 2007b).

Bjerregaard aamma Dahl-Petersen (2008) naapertorlugit angutit 9,1 %-iisa arnallu 13,5 %-iisa inuunermi siusinnerusukkut imminut toqoriarsimanertik aammalu angutit 1,7 %-iisa arnallu 3,3 %-iisa ukiup kingulliup ingerlanerani imminut toqoriarsimanertik,

saniatigulli 89,2 %-it aamma 83,3 %-it imminut toqoriarsimanngisaannarlutik nalunaarutigaat.

Suliniutit

Attavik 146

2009-mi inuit 194-it nuna tamakkerlugu atermik taasinani oqarasuaatikkut siunnersuisarfimmut, 2007-imi Paarisa-mit pilersinneqartumut, saaffiginnipput. Saaffiginnittut tassaapput inuit kiserliortut, atonerluinermik ajornartorsiuteqartut imaluunniit ajoqusernermik kingunerlutsitsisut, soorlu timikkut tarnikkullu persuttarneqarnerimasut. Tassaapput 2008-mi siunnersorneqarluni oqaloqatiginninnerni ajornartorsiuteqarfiit akulikinnerpaajusut. 2009-mi ATTAVIK 146-mut sianertuni 68%-it arnaapput. Siunnersorneqarumallutik saaffiginnittut pingasorarterutaat 20-t aamma 29-t akornanni ukioqarput. Ukiumoortumik nalunaarusiaq www.paarisa.gl atorlugu takuuk.

Atermik taasinani siunnersuisartut inunnik peruluttunik oqaloqatiginninneq pillugu nangitsilluni pikkorissarnissamut neqeroorfigineqartarput.

Inunnik isumaginnittunngornianut ilinniarfimmi, Ilisimatusarfimmi imminut toquttarnerit pinaveersaartinneqartarnerat pillugu pikkorissaasoqarnikuuvoq aammalu Ilisimatusarfimmi Allaffissornikkut instituttimi imminut toquttarneq pillugu ilisimasat pillugit saqqummiussisoqarnikuulluni.

Pikkorissaasarnertit

2009-mi Nanortalik, Ilulissat aamma Paamiut tikeraarneqarput, tassani ilisimasallit aamma najukkani immut toquttarnermik pinaveersaartitsinermi inuit isumalluutaasut ulluni 3½-
ini qaffassarlugit pikkorissarneqarnissaat immikkut siunertarineqarpoq. Saniatigut aamma innuttaasunik ataatsimiitsitsisoqarpoq.

10.9. WHO'p nunani tamani imminut toquttarnerup pinaveersaartinneqarneranut ullorititaata malunnartinneqarnera.

Sammineqartoq tassaavoq ”inuusuttut akornanni imminut toquttarneq”.

Kommuneqarfik Sermersuumi 10.9. katersortarfimmi malunnartinniarnearpoq, tassani inuit 30-t missaat ilaatigut pinaveersaartitsinermi siunnersorti nammineq naleqassuseq aamma imminut tatigineq pillugit oqallissarivoq. PAARISA ATTAVIK 146 pillugu naatsumik saqqummiussivoq.

”Suliat akimorlugit immunut toquttarneq pillugu suleqatiginneq”

10.9. ingerlanneqartut sivitsorlugit Kommuneqarfik Sermersooq ilisimasalinnik immikkuukkaanik assigiinngitsunik imminut toquttarnerup pinaveersaartinneqarnera pillugu pikkorissartitsivoq.

Pikkorissaaneq immunut toquttarnerup pinaveersaartinneqarneranik imaqartinneqarpoq, taassuma iluani ilisimasalikkaat suliatik akimorlugit immunut toquttarnermik pinaveersaartitsisinnaanerat. Pikkorissaanermi Peqqissaanermut Ilinniarfimmi ingerlanneqartumi Else Marie Mathiasen aamma Ida Koch, Dansk Psykolog forening-imeersut ilinniartitsisuupput.

Isiginnaartitsissut ”Oqarit Inuullutillu”

Pipaluk Kreutzmann Jørgensen isiginnaartitsissusiaminut ”Oqarit Inuullutillu” aningaasatigut tapiiffigineqarpoq, tassani imminut toquttarneq kinguaassiuutitigullu atornerluisarneq imaritinneqarput.

Isiginnaagassiaq illoqarfinni arfineq pingasuni ukuusuni takutinneqarpoq; Aasiaat, Ilulissat, Sisimiut, Maniitsoq, Nuuk, Qaqortoq, Nanortalik aamma Tasiilaq.

Ataatsimeersuarnerit nunat assigiinngitsut akornannit peqataaffigineqartut

November 2009 Kalaallit Nunaat issittumi seminareqartitsineri ”Hope and Resilience in Suicide Prevention”-mi ingerlatsisuuvoq. Seminareqartitsineq Arctic Human Health Group-ip, The Inuit Circumpolar Council and Youth Council-ip (ICYC), Nunanut allanut Naalakkersuisoqarfiup, Kalaallit Nunaanni Peqqinnissaqarfiup aamma PAARISA’p suleqatigiinnerisa inaarneraat.

Sapmi-Norgemit, Alaskamit aamma Kalaallit Nunaannitaammalu issittumi nunat immikkoortui amerlanerit sinniisaannik peqataasoqarpoq.

Seminareqartitsineq hovedseminarimik aamma inuusuttut semanariannik imaqartineqarpoq, taakku piffissap ingerlanerani naapittarput isummaminnillu paarlaasseqatigiittarlugik. Hovedseminarimi inuit 62-it aammalu inuusuttut seminarianni 32-it peqaapput, saniatigullu aamma seminarip naggaserneqarnerani politikerit kalaallit aamma issittumi pisortaqaqarfinneersut oqallinnerni peqataapput.

Suliniuteqarfik 4 – Nerisaqarneq timillu aalatinnera

Periusissat

Nerisaqarneq timillu aalatinneranut tunngatillugu siunissami pinaveersaartitsineri peqqinnermillu siuarsaanermi periusissaq tassaavoq:

1. Nerisarianut eqeersimaarlunilu inooriaatsimut tunngatillugu peqqissutsip ersarissarnera

Anguniakkat

2007-imit 2012-imut anguniakkat:

- nerisaqarneq timillu aalatinneranik ilisimasanik siuarsaaneq
- peqqinneq, nerisaqarneq timillu aalatinnera eqqarsaatigalugit iliuuseqarsinnaanermik siuarsaaneq

- kalaalimernit nerisassallu eqqussukkat peqqinnartut pissarsiarineqarsinnaanerannik nukittorsaaneq
- timimik atuiffiusinnaasunik pilersitsineq
- utoqqaat eqqortumik nerisaqarnermut timilla aalatinneranut tunngasunik ilisimasaat annertusarneqassapput
- utoqqaat peqqissuunermut uummaarissumillu inuuneqarnermut periarsinnaanerat annertusarneqassapput

Tikkuussissutit

Inersimasut Body Mass Index ≥ 30 -llit amerlassusii

2005-2007 Innuttaasunik misissuinerup (Bjerregaard aamma Dahl-Petersen, 2008) 23,9 %-it BMI $\geq 30,0$ -imi inissisimanerat, tassa pualavallaarujussuarnerat, takutippaa. Arnanut angutinullu agguataaraanni arnat 26,5 %-ii angutillu 20,2 %-ii BMI $\geq 30,0$ -imi inissisimapput. Tikkuussissut tamanna innuttaasunik misissuinikkut pissarsiarineqartarput, taamaattumillu ukiut tamaasa malittarineqarsinnaanani. Inuuttaasunik misissuineq kingulleq 2005-2007 ingerlanneqarpoq.

Amerlassusiisa suli annerulinnginnissaa anguniarneqarpoq.

Innuttaasut ullut tamaasa saftimik imaluunniit sodavandinik imertartut amerlassusii

2006-imi inersimasut akornanni ullut tamaasa saftimik imaluunniit sodavanditortartut 25 %-iupput 13-inillu ukiullit akornanni 34 %-iullutik. Inersimasut ullut tamaasa saftimik imaluunniit sodavandinik imertartut 2012-imi 20 %-inut appartinneqarnissaat anguniarneqarpoq, meeqqanullu atatillugu ullut tamaasa saftimik imaluunniit sodavandinik imertartut 2012-imi 25 %-inut appartinneqarnissaat anguniarneqarluni.

Atuarfiit atuarfimmi nerisitsisarnernut peqataasut

PAARISA Nerisaqarnermut Siunnersuisoqatigiit qanittumik suleqatigalugit 2006/2007-imi atuarfimmi nerisaqartitsineq pillugu naalackersuisoqarfuit akimorlugit suleqatigiinnermut peqataalerpoq. Atuarfimmi nerisitsisarneq sulianik tulleriaarinermi qaffasissorujussuarmik inissisimavoq, soorlu aamma meeqqanut inuusuttunullu nerisassanut tunngatillugu suliniutit allat taama inissisimasut. Tassani ilaatigut siunissami atuarfimmi nerisitsisarneq pillugu aaqquussinerni nerisaqarnermut innersuussutit qulit aallaavigitinneqarnissaat eqqanaarneqarpoq.

Kommuunit makku 2007-imi atuarfimmi nerisaqartitsineq pillugu qinnuteqarput tapiffigineqarlutillu: Nuuk, Sisimiut, Ammassalik, Narsaq aamma Qaanaaq.

Kultureqarnimut, Ilinniartitaanermut, Ilisimatusarnermut Ilageeqarnermullu Naalackersuisoqarfiup puljemut qinnuteqartunik naliliisarlungu agguassisuusarpoq.

Suliniutit

Nerisaqarnermut Siunnersuisoqatigiit allaffissornikkut ingerlanneqarnerat PAARISA-mi inissisimavoq. PAARISA'p siunnersuisoqatigiit qanittumik suleqatigalugit nerisaqarnikkut aamma timimik allatissisarnikkut pilersaarusionermermi pinaveersaartitsinermilu aammalu peqqissutsimik suarsaanermermi suliniutit pilersaarusionerlugillu eqqunneqarnissaat ingerlattarpaat.

December 2009 Kommuneqarfik Sermersuup kitaaniit atuarfinniit fritidshjeminillu sinnisut 27-t pikkorissarneq ” Aturfinni fritidshjeminilu nerisassat nerisitsisarnerlu pillugit politikkit” peqataaffigaat.

Pikkorissaaneq piareersaatitut sammisaavoq, aallaqqaataani Kommuneqarfik Sermersuumi illoqarfinnut nunaqarfinnullu neqeroorutigineqartoq. Pikkorissaaneq 2010-mi upernaakkut Kommuneqarfik Sermersuup kangiani (Tunumi) nanginneqassaaq.

Pikkorissaanermermi peqataasut nerisassat nerisitsisarnerlu pillugit namminneq atuarfimminni imaluunniit suliffigisamni oqaluuserisassanngortinneqarnissaanut sakkussanik peqalernissaannik neqerooruteqarnissaq siunertarineqarpoq. Atuartut, ilinniartitsisut aamma angajoqqaat namminneq nerisassat nerisitsisarnerlu pillugit politikkimut avatangiisillu qanoq ittuunerannut sunniuteqarsimagaangata nerisassat avatangiisillu naammagisimaarneqarnerusarnerat misilittakkat takutippaat.

Atortussiani ”Atuarfinni fritidshjeminilu nerisassat aamma nerisitsisarneq pillugit politikki”-mi Kalaallit Nunaanni nerisaqarnermermi innersuussutini qulini inuussutissatigigut innersuussutit Nerisaqarnermermi Siunnersuisoqatigiinneersut aallaavigineqarput. Takku akornanni atuarfinni nerisassat pillugit mappi, ullup qeqqasiutinut siunnersuutinik aamma akornatigut nerisassanut aamma ullaakkorsiutinut assersuutit.

Peqataasut pikkorissaanermik naliliinerisa, nerisassat peqqinnartut pillugit aamma qanoq najukkami nerisassat nerisitsisarnerlu pillugit politikkip qanoq aallartinneqarsinnaaneranut ilisimasaqarnerulerneq takutippaat.

Pikkorissaaneq Kommuneqarfik Semersooq aamma Fødevarestyrelsen suleqatigalugit aaqjissuunneqarpoq.

Piareersaatitut sammisaq 2010-mi upernaakkut naammassineqassaaq.

Suliniuteqarfik 5 – Atoqatigiinneq

Periaatsit

Atoqatigiinnermut tunngasut iluanni siunissami pinaveersaartitsineq peqqinnermillu siuarsaaneq periaatsinik makkuninnga tunngaveqassapput:

1. atoqatigiinnikkut iliuuseqarneq sunaluunniit perusussutsimik, illuatungeqatigiinnermik nappaatinillu atoqatigiinnikkut tunillaasuuttartunik tunillaasuinertaqanngitsumik tunngaveqassaaq
2. naartuneq sunaluunniit kissaatigisaassaaq
3. atoqatigiinnermi ileqqut peqqinnartut eqqarsaatigalugit innuttaasut iliuuseqarsinnaanerannik siuarsaaneq

Anguniakkat

2007-mit2012-mut anguniakkat tassaapput:

- inuusuttut atoqateqartarnertik pillugu eqqortumik toqqaasinnaassapput
- atoqatigiinnermi iliuitsit tamarmik nammineq piumassuseq tunngavigalugu iliuusaallutillu inatsisinik unioqputitsisuussanngillat
- angutit arnallu naartunermik pilersaarusiornissaminnut tunngavii nukittor-sarneqassapput
- naartuneq sunaluunniit kissaatigisaassaaq
- naartuersinniartut tamarmik siunnersuineramik ilitsersuinermillu neqeroor-figineqassapput
- nappaatit atoqatigiinnikkut tunillaassuussinnaasut tamarmik ikilisarneqassapput
- HIV-imi/AIDS-imek tunillatsissimasut isumannaatsumik atoqateqarsinnaanerak qulakkeerneqassaaq

Tikkuussissutit

Inuusuttuaqqat ernisarneri

2006-mi 2008- milu inuusuttuaqqat akornanni erninerit ima amerlassuseqarput (Nakorsaaneqarfik, 2010):

| Ukiut | Erninerit amerlassusii | | |
|------------|------------------------|------|------|
| | 2006 | 2007 | 2008 |
| -15 | 5 | 6 | 5 |
| 16-17 | 30 | 27 | 35 |
| 18-19 | 93 | 96 | 83 |
| Katillugit | 128 | 129 | 123 |

Tabel 7. 2006-miit 2008-mut inuusuttuaqqat akornanni erninerit amerlassusii.

Nappaatit kinguaassiuutitigut tunilluuttartut takussaaneri

Kalaallit Nunaanni Nakorsaaneqarfik malillugu Kalaallit Nunaanni 2006-imi aamma 2007-imi kinguaassiuutitigut nappaatit atuuneri ima isikkoqarput:

| Ukiut | <15 | 15+ | Tamakkiisumik |
|-----------|-----|------|---------------|
| Gonoré | 8 | 800 | 808 |
| Chlamydia | 35 | 2544 | 2579 |

2006

| Ukiut | <15 | 15+ | Tamakkiisumik |
|-----------|-----|------|---------------|
| Gonoré | 22 | 723 | 745 |
| Chlamydia | 51 | 2318 | 2369 |

2007

| Ukiut | <15 | 15+ | Tamakkiisumik |
|-----------|-----|------|---------------|
| Gonoré | 15 | 912 | 927 |
| Chlamydia | 30 | 2474 | 2504 |

2008

Tabel 8. 2006-2008 Kinguaassiuutitigut nappaatit gonoré, syfilis aamma chlamydia nalunaarutigineqartut amerlassusii.

Nammineq kissaatigalugu naartuersinnerit amerlassusii

Kalaallit Nunaanni Peqqinnissakkut nakkutilliisoqarfik malillugu 2006-mi 2007-milu nammineq kissaatigalugu naartuersinnerit ukioqatigiiaanut ima agguataarsimapput:

| Ukiuinut agg | Amerlassusii | | |
|----------------------|--------------|------------|------------|
| | 2006 | 2007 | 2008 |
| 12-13 ár | 3 | 2 | 0 |
| 14-15 ár | 42 | 48 | 44 |
| 16-17 ár | 92 | 91 | 93 |
| 18-19 ár | 113 | 117 | 147 |
| 20-24 ár | 273 | 271 | 282 |
| 25-29 ár | 164 | 187 | 170 |
| 30-34 ár | 80 | 97 | 95 |
| 35-39 ár | 74 | 50 | 44 |
| 40-44 ár | 23 | 22 | 19 |
| 45-49 ár | 3 | 2 | 0 |
| Tamakkiisumik | 867 | 887 | 894 |

Tabel 9. 2006-mi 2006-2008 nammineq kissaatigalugu naartuersinnerit ukioqatigiiaanut agguataarlugit amerlassusii

Suliniutit

Inuusuttunut pullaviup www.iggu.gl-ip, inuusuttunut 13 – 19 ukiulinnut toraaginnittoq pillugu suliniutip aqunneqarnera ingerlanneqarneralu 2008-mi aallartippoq. Tassani nappaatit kinguaassiuutitigut tuniluuttartut pillugit paasisutissanik pissarsisoqarsinnaavoq aammalu webshoppen aqutigalugu usuup puuinik, matuersaatinut ikkussiviit, musip milliai aamma postkortit akeqanngitsumik piniarneqarsinnaapput.

2009-mi PAARISA'p, FN'p AIDS-imut ullorititaa – 1. december malunnartinniarlugu Isbo Media aamma Deluxus Studio suleqatigalugit TV-kkut aallakaatitassiat quliat radiokkullu aallakaatitassiat tallimat sanaartortippai. FN'p AIDS-ip ulluani nunarsuarmi tamarmi hiv-p aamma aids-ip akiorneqarnissaat pinaveersaartinneqarnissaallu siunertaraa. Suliniummi Nûno tulillugu-mi atoqatigiinnerup pitsaasup qitiutinneqarnissaa, peqqissumik atoqatigiinneq pillugu oqallinnermik pilersitsinissaq, taassuma ataani kinguaassiuutit atornerat aamma ernumanngitsumik atoqatigiinneq pingaartumik qitiutinneqarnissaat siunertarineqarput.

Atermik taasinani oqarasuaatikkut siunnersuisarfik ”AIDS-linien”, siunnersorneqarfiusinnaasoq PAARISA suleqatigalugu ingerlanneqarpoq.

1997-imiilli piffissap ingerlanerani usuup puuinik pisiortortoqartarlunilu agguaaassisoqartarpoq, soorlu ilinniagaqarfinni.

Suliniuteqarfik 6 – Pujortartarneq

Periaatsit

Pujortartarnermut tunngasut iluanni siunissami pinaveersaartitsineq peqqinnermillu siuarsaneq periaatsinik tallimanik tunngaveqarpoq:

1. avatangiisit pujortarfiunngitsut aqutigalugit peqqinnartumik inooriaaseqarnermik avatangiisinillu peqqinnartunik pilersitsinissaq
2. inuusuttut inersimasullu pujortartarneq taassumalu ajoqutaasumik sunniutai pillugit ilisimasaannik nukittorsaanissaq
3. pujortartarneq eqqarsaatigalugu innuttaasut isummertarnerannik siuarsaanissaq
4. pujortartartut avatangiisaasalu pujortarneq ajortut akornanni mianerinnittumik pujortarnermi kultureqarnermik pilersitsinissaq
5. naartusunut ilaqutariinnullu meeraarartalinnut avatangiisinik pujortarfiunngitsunik isumannaatsunillu pilersitsinissaq

Siunertat

2007-imit 2012-imut anguniakkat:

- ikinnerusut pujortartalernissaat
- amerlanerusut pujortartarunnaarnissaat
- inuiaqatigiinni tupamik atuinerup tamarmiusup killilersimaarneqarnissaa
- Kalaallit Nunaat pujortartanngitsunut pujortarfiunngitsoq
- pujortartartunik peqqinnissaqarfimmi katsorsaanerup nukittorsarneqarnissaa

Tikkuussissutit

Innuttaasut inersimasut ullut tamaasa imaluunniit ullut tamangajaasa pujortartartut amerlassusii

2007-mi pujortartartut katillugit 66%-iupput (18 sinnerlugit ukiullit). Meeqqat atuarfianni naammassinnisimasut (70%) naatsunik ilinniagalinnut (66%) aamma akunnattumik sivilissusilimmik/sivisuumillu ilinniagaqarsimasunut (56%) naleqqiullugit amerlanerupput . (Bjerregaard aamma Dahl-Petersen, 2008).

2012-imi pujortartartut 40 %-inut appartinneqarnissaat siunertarineqarpoq.

15-inik ukiullit ullut tamaasa pujortartarlutik nalunaartut amerlassusii

2006-imi 15-inik ukiullit ullut tamaasa pujortartarlutik nalunaartut 38,3 %-iupput (Niclasen & Schnorhr, 2007).

2012-imi 15-inik ukiullit ullut tamaasa pujortartarlutik nalunaartut 25 %-inut appartinneqarnissaat siunertarineqarpoq.

Tupamik eqqussuineq

Kalaallit Nunaanni Naatsorsueqqissaartarfik naapertorlugu Kalaallit Nunaannut tupamik tupamullu taarsiunneqartartunik eqqussuineq 2006-mi ima isikkoqarpoq:

| | Kr.-nngorlugit nalingi | Kg-nngorlugit annertussusaat |
|----------------------------|------------------------|------------------------------|
| Tupa taarsiunneqartartullu | 7.107.117 | 36.659 |

Table 10. Tupamik tupamullu taarsiunneqartartunik 2006-mi eqqussuineq (Kalaallit Nunaanni Naatsorsueqqissaartarfik, 2008).

Angerlarsimaffinni pujortartarneq pillugu politikki

2005-2007 angerlarsimaffimmi pujortartarneq pillugu, sumi qaqugukkullu killiliisarneq pillugit aperineqartut 62 %-ii killiliisoqartarneranut angerput. Pujortartarnermi ilieqqut aamma angerlarsimaffimmi pujortartarnermik killiliisarneq imminnut attuumassuteqarput, tassa 75 %-it pujortartanngisaannarsimmata, 71 %-it pujortartarunnaarnikuullutik, 59 %-it annikitsumik pujortartarlutik aammalu 42 %-it pujortaammik pujortartarlutik (Bjerregaard aamma Dahl-Petersen, 2008).

Naartusut pujortartartut amerlassusii

2006-imi arnat naartusut 51,8 %-ii pujortartarput. Kisitsisit qaffasinnerat annilaarnaraluarluni pitsaasuvoq, tassa naartusut pujortartartut amerlassusii ukiuni kingullerni marlussunni marlunni ikilisimmata, 2004-mi 57,6 %-iniit aamma 2005-imi 57,5 %-iniit (Nakorsaaneqarfik, 2007).

2012-imi naartusut pujortartartut amerlassusii 35 %-imut appartinneqarnissaat siunertarineqarpoq.

Suliniutit

Ukiut tamaasa atuarfinnik unammisitsineq ”Atuaqatigiit pujortartanngitsut” ingerlanneqartarpoq. 2009-mi 5. x Tasiilap Alivarpia Tasiilameersut PAARISA’p unammisitsinerani ajugaasuupput. Unammisitsinermi meeqqat peqqissumik aamma avatangiisit aallaavigalugit peqqissumik inusaaseqarnermik toqqaasinnaanertik pillugu aammalu ulluinnarni unamminartut naapittakkatik pillugit ilisimaarinnilernissaat siunertarineqarpoq. Atuartut namminneq pilersitsisinnaanerat aamma sammisaminni peqataanerat, klassimi peqqissutsimik siuarsaasunik sammisaqarnermi ingerlatitseqqinnermilu qitiutinneqassapput.

Sisimiuni pujortarunnaarniartunut siunnersortinik pikkorissaasoqarpoq.

Pujortarunnaarnermi ilitersuisunut najuqutassiaq 2009-mi nutarterneqarlunilu ineriartorteqqinneqarpoq.

Folderip ”*Meeqqanut silaannaq minguitsoq - Meeqqat pujormiutinneqarnerannut illersukki?*” mærkinik nipitittakkanik aamma allagartarsuarmik ilallip saqqummersinneqarnera. Folderi angajoqqaanut aamma/imaluunniit qanigisanut meeqqat pujormiutitaasinnaaneranunut illersuisuusussanut tunaaritinneqarpoq. Folderimi pujormiutitaanerup meeqqanut ulorianartumik sunniuteqarnera pillugu paasissutissanik imaqarpoq aammalu angerlarsimaffinni meerartalinni qanoq pujortarunnaartoqarsinnaanera pillugu siunnersuutinik imaqarluni. Ilaqutariit pujormiutitaaneq pillugu ilisimaarinninnerat pillugu tamannalu pillugu oqalillinerup nukittorsarneqarnissaat folderimi siunertarineqarpoq. Folderi imminut ikiornissamut atortussiaavoq angerlasimaffinnilu aamma meeqqerivinni angajoqqaat akornanni oqallinnermut atatillugu atorneqarsinnaalluni, folderi aamma meeqqerivinnut tulluuttunut nassiussuunneqarpoq.

Tamakku saniatigut suliffeqarfinni pujortartarneq pillugu politikki pillugu siunnersuisoqartarpoq.

Suliniuteqarfik 7 – Meeqqat inuusuttullu

Periaatsit

Meeqqanut inuusuttunullu tunngasut iluanni siunissami pinaveersaartitsinissaq peqqinnermillu siuarsaanissaq periaatsinik sisamanik tunngaveqartinneqarpoq:

1. naartusunut ilaqutaannullu, inoorlaanut meeqqanullu immikkut ulorianartorsiortunut aamma/imaluunnit immikkut pisariaqartitsisunut piaartumik suliniuteqarnerup malitseqartitsinerullu siusarsarneqarnissaat, tassa meeqqap pisariaqartitai ulorianartorsiortinneqarpata sumiginnarneqarpataluunniit
2. inuusuttunut ulorianartorsiortutut atonerluisutullu pissusilersortunut piaartumik suliniuteqarnissap qulakkeerneqarnissaa
3. meeqqat inuusuttullu pitsaasumik inuuneqarnerannik atugarissaarnerannillu annertusaanissaq
4. peqqissumik inooriaaseqarneq ataatsimut eqqarsaatigalugu meeqqat inuusuttullu iliuuseqarsinnaanerannik siuarsaanissaq

Siunertat

2007-imit 2012-imut anguniakkat:

- piaartumik suliniuteqartarneq
- meeraaqqat toqusartut ikilissapput
- meeqqanut sumiginnagaasunut ilaqutaannullu suliniuteqarnerup nukittorsarneqarnissaa
- imminnut isumageqatigiinnerup annertunerusumik isiginiarneqalernissaa – pingaartumik meeqqat inuusuttullu eqqarsaatigalugit
- peqqissumik inooriaaseqarneq eqqarsaatigalugu meeqqat inuusuttullu iliuuseqarsinnaanerannik ineriartortitsineq

Tikkuussissutit

Nartusut misissortittarnissamut pilersaarusiarnissamut innersuussutigineqartumut malittarinnissimasut

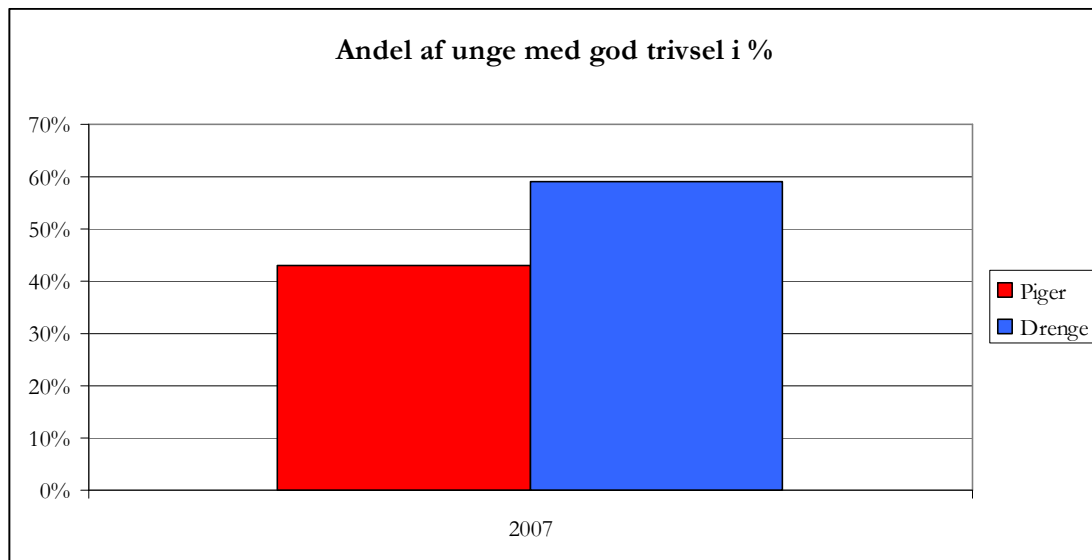
2006-imi naartusut naartunermik nalaanni 1-5-eriarlutik nakorsamut misissortissimasut 9,1 %-iupput, naartusulli 62,4 %-ii tallimariarlutik imaluunniit suli amerlanerusoriarlutik juumuumit misissortissimapput. Naartusut nakorsamit imaluunniit juumuumit misissortissimangitsut malittariissillugit 3,4 %-iullutillu 5,6 %-iupput. 2006-imi naartusut sundhedsmedhjælperimit, peqqissaasumit imaluunniit allanit misissorneqarsimasut 72,1 %-iupput. (Nakorsaaneqarfik, 2007).

Meeqqat kaattut

2006-mi meeqqat inuusuttullu (11-17-nik ukiullit) *kaallutik innanngisaannarlutik* oqartut Nuummi 71 %-iupput, illoqarfinni 59 %-iullutik nunaqarfinnilu 50 %-iullutik. Meeqqat inuusuttullu *angerlarsimaffimmi naammattunik nerisassaqartannginnera peqquutigalugu akulikitsumik imaluunniit tamatigut kaallutik innartarlutik imaluunniit atuariartortarlutik* oqartut Nuummi 18 %-iupput, illoqarfinni 43 %-iullutik aammalu nunaqarfinni 39 %-iullutik (Niclasen et al., 2007).

Meeqqat pitsaasumik inuusaaseqarnerminnik namminneq nalunaartut amerlassusii

Ataani inuusuttut 15-16-nik ukiullit pitsaasumik inuusaaseqarnerminnik namminneq nalunaartut amerlassusiat takuneqarsinnaavoq (Curtis, 2006).



Figur 1. Inuusuttut atugarissaartut niviarsiaqqanut (■) nukappiaqqanullu (■) agguataarneri.

Meeqqat paamanik naatitanillu atuinerat

Niclasen allallu (2007) malillugit 2006-mi atuartut (15-17-nik ukiullit) ullut tamaasa paarnanik naatitanillu nerisartut illoqarfinnut nunaqarfinnullu agguataarlugit amerlassusii ima sikkoqarput:

| | 2006 | | |
|-------------------------------------|------|-------------|-------------|
| | Nuuk | Illoqarfiit | Nunaqarfiit |
| Ullut tamaasa naatitanik nerisartut | 38 % | 42 % | 24 % |
| Ullut tamaasa paarnanik nerisartut | 20 % | 13 % | 12 % |

Tabel 11. 2006-mi inuusuttut (15-17-nik ukiullit) ullut tamaasa paarnanik naatitanillu nerisartut illoqarfinnut nunaqarfinnullu agguataarlugit amerlassusii N=2.164.

Meeqqat sodavandinik mamakujuttunillu atuinerat

Niclasen allallu (2007) malillugit atuartut (15-18-nik ukiullit 2006-mi ullut tamaasa mamakujuttutortartut sodavanditortartullu illoqarfinnut nunaqarfinnullu agguataarlugit amerlassusii ima isikkoqarput:

| | 2006 | | |
|--|------|-------------|-------------|
| | Nuuk | Illoqarfiit | Nunaqarfiit |
| Ullut tamaasa mamakujuttutortartut | 32 % | 39 % | 44 % |
| Ullut tamaasa sukkulinnik sodavanditortartut | 22 % | 38 % | 41 % |

Tabel 14. Inuusuttut (15-17-nik ukiullit) ullut tamaasa mamakujuttutortartut sodavanditortartullu illoqarfinnut nunaqarfinnullu agguataarlugit amerlassusii N=2.285.

Meeqqat innersuussutigineqartut malillugit akiuussutissanik kapitissimasut

WHO’p aamma Unicef-ip meeqqat 90 %-init amerlanerusut tunillanneqarsinnaannginnissaat aammalu nunap immikkoortuini ikinnerpaamik 80 %-it akiuussutissanik kapitissimanissaat siunertaraat. 2006-imi meeqqat MFR1-imik kapitissimasut 98,7%-iupput.

2007-imi meeqqat 77 %-ii MFR1-imik kapitissimapput.

Suliniutit

Suliniut ”Ilaqutariinnut meerartaartussanut piaartumik iliuseqarnek” 2007-imi aallartinneqartoq 2009-p naanerani Sisimiuni, Paamiuni, Nuummi, Aasianni, Tasiilami, Ittoqqortoormiini aamma Ilulissani aallartinneqarnikuvoq. Suliniummi siunertarineqartoq tassaavoq ilaqutariit meerartaartussat nassaarineqarnissaat ulorianatorsiorfeqartullu tapersorsorneqarnissaat.

Suliniutip aallartinneqarnerata kingorna anguniarneqartut ineqarnikkut atornerluinermillu ajornartorsiuteqarnerat erseqqissarneqarlutillu uppersarsaneqarnikuupput.

Ilaqutariit ulorianatorsiorfeqartut tapersorsorneqarnissamillu pisariaqartitsisut naatsorsuutigisamit amerlanerujussuunerat takutinneqarsimavoq. Taamaattumik suliniutip ingerlanneqarnerani najukkani isumalluutinik amerlanerusunik suliaqartitsisoqalersimavoq, pingaartumik sullissisunik amerlanerusunik.

Saniatigut aamma inunnik aamma peqqinnissakkut isumaginnittoqarfiit akimorlugit sullissinikkut ataqatigiiaarniarnerisa unamminartuunerata suliniummi suliaqartut suleqatigiittut siunnersoqatigiittarnissaannik pikkorissaanissaq pisariaqartissimavaa.

Inuusamik suliniut ”Realcare”

2009-mi naalungiarsuusaarutit ”Realcare”-inuusat atorlugit Nuummi, Upernavimmi, Kullorsuarmi, Tasiilami aamma Ilulissani meeqqat atuarfianni 9.-11. klassini atuartunut 400-nut naartunaveersaatit pillugit atuartitsinermi atorneqarput.

Atuartitsinerup ingerlanerani ullut 2-3 ingerlaneranni atuartut angajoqqaanngorneq pillugu piviusorpalaartumik misigisaqartarput. Naalungiarsuusaarut naalungiarsuittut periuseqartarpoq – aammalu taama paarineqassalluni, kingornatigut meeqqap qanoq paarineqarsimanera qanorlu paaqqutarineqarsimanera atuarneqarsinnaasarpoq.

Kingorna erserpoq naalungiarsuusaarutit amerlanersaasa ersarissumik naammattumik isumassorneqarsimanatillu paaqqutarineqarsimanngitsut. Inuusanik paarsereernerup kingorna atuartut naartunaveersaatit aamma kinguaassiuutit pillugit atuartitsinerup peqataapput.

Angajoqqaanik pikkorissaaneq: Meeqqamut piareerneq

Ilaqutariit meerartaartussat tamarmik pikkorissaanermut ”Meeqqamut piareerneq”-mut peqataanissaminnut neqeroorfigineqartarput, taanna 2009-mi aallartippoq aallarnisarneralu suli ingerlanneqarluni. Ilaatigut ilaqutariit naalungiarsummik paarsineq pillugu nal.ak. pingasunik sivilissusilimmik ilinniartinneqartarput. Pikkorissanermi peqataaernerup ilaatigut angajoqqaanngortussat pisunik ilungersunartunik aqutsisinnaanermut sakkussaannik tunisarpai. Siunertarineqartoq tassaavoq, angajoqqaanngortussat meeqqap inoorlaap inuunerata aallartinnerata pitsaasuunissanut sakkussaalersinneqarnissaat aammalu sumiginnaanermik pinaveersaartitsineq. Angajoqqaanik atuartitsineq ”Realcare-inuusaq” atorlugu pikkorissaanermik ilaneqartarpoq.

Nuna tamakkerlugu atermik taasinani meeqqanik inuusuttunillu oqarasuaatikkut siunnersuisarneq ”134”-p ingerlanneqarnera 2009-mi ingerlateqqinneqarpoq. Oqarasuaat ullut tamaasa ammasarpoq. www.paarisa.gl atorlugu ukiumut nalunaarusiaq takuuk.

Suliniuteqarfik 8 – Utoqqaat

Periaatsit anguniakkallu

Utoqqarnut tunngasut iluanni siunissami pinaveersaartitsineq peqqinnermillu siuarsaaneq periaatsinik pingasunik tunngaveqarpoq:

1. utoqqaat pitsaasuseqartumik inuuneqarnerannik atugarissaarnerannillu qaffassaaneq
2. utoqqarnut neqeroorutitik pitsaasuseqartumik inuuneqarnerup timikkullu pinsinnaasat pitsaanerulersinneqarnerannut/piorsaqqinneqarnerannut periarfissiisunik pilersitsineq
3. peqqinnissaqarfup utoqqarnut pinaveersaartitsinermi suliniuteqarneranik pitsaassuseqartitsinerup qaffasissup qulakkeerneqarnera

Siunertat

2007-imit 2012-imit anguniakkat tassaapput:

- utoqqaanerusut utoqqaallu ataqinassuseqartumik imaqarluartumillu inuuneqarnissaat
- utoqqaat ulluinnarni pisinnaasaasa qaffasissusiat pitsaanerulersinneqassaaq utoqqarnilu sivusuumik nappaateqarnerup ilisarnaatai sivisuumillu nappaateqarneq annikillisarneqassapput

Tikkuussissutit

Utoqqaat >60-nik ukiullit amerliartorput. 2006-mi utoqqaat 60 sinnerlugu ukiullit 5.552-nik amerlassuseqarput, tassa innuttaasut 9,8 %-ii.

Nammineq peqqissutsimik naliliineq

Angutit utoqqasaat akornanni amerlanerusut (64%) arnanut naleqqiullutik (55%) peqqissusertik ”pitsaasutut” imaluunniit ”pitsaalluinnartutut” nalilerpaat (Bjerregaard aamma Dahl-Petersen, 2009).

Utoqqaat eqeersimaarnerat

Innuttaasut peqqisusaannik misissuinikkut utoqqasaat timiminnik aalatisitsisarnerat pillugu misissueqqissaarnissaq periarfissaqalerpoq, sulili tamatumani tikkuussissutinik ineriartortitsisoqarsimanngilaq. Utoqqaat inuusunnerusunut naleqqiullutik nalinginnaasumik timiminnik aalatitsinnginnerupput. Ataani utoqqaanerusut sapaatip akunneranut piffissamik issiaannarlutik sammisaqartarnermut atugaannut kisitsisit takuneqarsinnaapput.

| Ukiut | Agguaqatigiissillugu sapaatip akunneranut issiaannarluni sammisaqarnermut piffissaq atorpeqartoq |
|--------------------|--|
| 60-64-nik ukiullit | nal.ak. 23 |
| 65-69-nik ukiullit | nal.ak. 22 |
| 70-74-nik ukiullit | nal.ak. 23 |
| 75 +-nik ukiullit | nal.ak. 29 |

Tabel 13. Agguaqatigiissillugu utoqqaanerusut sapaatip akunneranut issiaannarlutik sammisaqarnermut piffissaq atugaat ukioqatigiiaanut agguataarlugu (Bjerregaard et al., 2008).

Suliniutit

Agguaqatigiissillugu ukiut tamaasa innuttaasunut taakkununga atortussianik paasissutissiisunik tulluuttunik saqqummersitsisoqartarnissaa pilersaarutaavoq. 2009-mi ”Frontotemporal demens” Alzheimerforeningimit saqqummersinneqarnikuusoq nutserneqarlunilu saqqummersinneqarpoq. Taassuma saniatigut suliniut Older 4 Older nammineq ikiornissaq pillugu suliaqarnissamut 100.000,-nik tapiiffigineqarpoq.

Suliniuteqarfik 9 – Kigutit

Anguniakkat

- kigutilerinerup innuttaasunilu nalinginnaasumik kigutiginnerup pitsaassusaannik qaffassaaneq
- kigutiginneq nerisallu eqqarsaatigalugit iliuuseqarsinnaanermiksiuarsaaneq

Tikkuussissutit

Meeqqat putulinnik kigutillit amerlassusii

Meeqqat arfinlinnik ukiullit ersittunik putoqanngitsut 2007-mi 27 %-inik amerlassuseqarput. Meeqqat arfinilinnik ersittunik putoqanngitsut 2012-imi 50 %-imut qaffatsinneqarnissaat anguniagaavoq.

Suliniutit

Kalaallit Nunaanni Caries pillugu periusissaq piffissami 2008 – 2012 ingerlanneqartussaq Inuunerittamat ilaavoq. Caries pillugu periusissaq immikkoortut makku pillugit pingaarnertut pilersaarutitut pissusissamisuginnartumik malittarinninneruvoq: Kigutit peqqissusaannik nalunaarsuineq, kigutit peqqissuunissaannik anguniakkat oqaasertaliorneqarnerat aammalu pinaveersaartitsinermi peqqinnermillu siuarsaanermik annertuumik suliniuteqarneq. Periusissap ingerlatseriaaseq imaattoq atorlugu meeqqat kigutaannik misissortinnissaannut aggersartassavai: Kingusinnerpaamik 1. januar 2008 meeqqat 8-nik qaammatillit, 6 aamma 12 missaannik ukiullit immikkut, saniatigullu aamma meeqqat allat tamarmik periuseq maannamut atuuttoq malillugu ukiut tamaasa aggersarneqartassapput.

Peqqinnissaqarfimmik aqutsivik suleqatigalugu april 2007 aallarnerfigalugu ”Ulloq kigutigissarfik” eqqunneqarpoq. Siunertarineqartoq tassaavoq kigutitik eqqiluisaartitsinerup pingaassusianut eqqumanerulernissaq. Siunissami ulloq ukiut tamaasa malunnartinneqartassaaq.

Caries pillugu paasisitsiniaaneq 2007-imi aallartippoq 2008-lu naallugu ingerlanneqarluni. Paasisitsiniaaneq TV-kkut isiginnaagassiaaqqanik, assiliarsuarnik aamma pins-inik imaqartinneqarpoq.

2009-mi Isiginnaartitsisarfik Silamiut isiginnaagassiap ”Karius aamma Baktus”-p sinerissami isiginnaartinneqarnissaanut Kr. 100.000-nik tapiiffigineqarpoq. Isiginnaartitsinerit atatillugu Silamiut najukkani kigutigissaavinnik suleqateqarput.

Inuuneritta Pulje

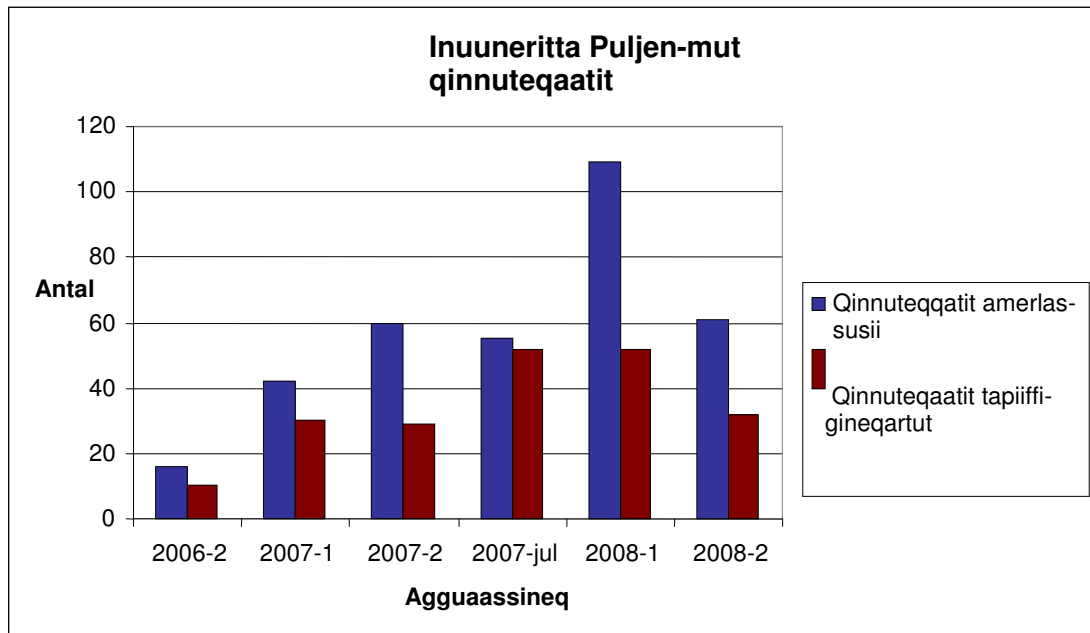
2006-mi 2007-milu agguaassinerit

Inuuneritta Puljen-imi siunertarineqartoq tassaavoq Inuuneritta aallaavigalugu pinaveersaartitsinermi peqqinnermillu siuarsaanermik pilersitsinerit/suliniutit

tapiiffigineqartarnissaat. Suliniutit meeqqanik, inuusuttunik utoqqaanerusunillu tunaartaqartut, najugarisani inuiaqatigiinni aammalu suliat akimorlugut peqqinnissamut, inooqatigiinnermut kulturimullu tunngasutigut ingerlanneqartussat immikkut pingartinneqarput.

Puljemit ukiumut marloriarluni aningaasanik agguaassisoqartarpoq – upernaakkut ukiakkullu. Siullermeerluni agguaassineq 2006-mi ukiakkut pivoq, saniatigullu aamma 2007-mi marloriarluni agguaassisoqarpoq 2007-milu novemberimi juullimut atatillugu agguaassisoqarluni. Agguaassinermi kingullermi, juullimut atatillugu aqqissuussat pujornarfiunatillu imigassartorfiunngitsut, ikinngutigiiinnermik ilaqutariinnilu kinguaariit ataqatigiinnerisa pituttuisinnaasut tapiiffigineqartarnissaat siunertarineqarpoq.

Qinnuteqaatit amerlassusii



Figur 2. 2006-miit 2008-mut qinnuteqartut tamarmik amerlassusii (■) aamma agguaassinerni ataasiakkaani qinnuteqaatit tapiiffigineqartut amerlassusii (■). Piffissat agguaassiffiusut -1 aamma -2 tassaapput upernaakkut ukiakkullu agguaassiviit.

Suliniutigineqarsimasunik nalilersuinerit maannamut qinnuteqartut akornanni nammineq piunassuseq malillugu nassiunneqartarput, 2008-mi agguaassinermi siullermi akuersissutini skemanik nalilersuiffissanik, tapiiffigineqalersinnani immersorneqartussanik nassiunneqartussanillu ilanngussisoqartalissaaq. Taamaalillutik siusinnerusukkut qinnuteqarsimasut tapiiffigineqarsimasullu nalilersuineri qinnuteqaatit nutaat nalilerneqarnerini ilanngunneqartassapput.

Suleqatigiinnissamik isumaqatigiissutit

Suleqatigiinnissamik isumaqatigiissutit tassaavoq illuatungeriit marluk imaluunniit amerlanerusut ataatsimoorullugu suliniummik allaaserineqarsimasumik piffissamilu aalajangersimasumi ingerlanneqartussamik naligiillutik atsioqatigiiffiat. Inuunerittap suliffeqarfinnik, kattuffinnik, peqatigiiffinnik, sullivinnik, immikkut ilisimasalinnik, namminersortunik allanilluunniit, peqqinnissamik siuarsaanissamut aamma/imaluunniit nappaatinik pinaveersaartitsinermut aalajangersimasumik suliniuteqarnissamut isumassarsisimasumik suleqateqarnissani kissaatigaa. Isumaqatigiissummi illuatungeriit akornanni nammineq piumassuseqarfialugu pitsaasumik suleqatigiinnissaq naatsorsuutigineqarpoq.

2009-mi KNR suliniuteqarfiup Kinguaassiutitigut peqqissuunerup iluani suleqatigiinnissamut isumaqatigiissuteqarfingineqarpoq. KNR’p aamma PAARISA’p World AIDS DAY 1. december pisoq suleqatigiillutik malunnarinniarpaat, PAARISA tassunga atatillugu TV-kkut oqallissaarutinik 10 sanaartorpoq aammalu radiokkut aallakaatitassiorluni.

| Ulloq | Suliffeqarfik/kattufik | Siunertaq |
|------------|------------------------|--|
| 7.sept. 09 | KNR | Innuttaasut peqqissumik inuusaaseqarneq pillugu namminneq iliuuseqarsinaanerisa periarfissaasalu siuarsarneqarnissaat, taassuma ataani kinguaassiutitigut peqqissuuneq |

Tabel 14. Inuunerittap suliffeqarfimmi imaluunniit kattuffiit akornanni suleqatigiinnissamut isumaqatigiissutit 2008-mi isumaqatigiissutigineqartut

PAARISA

PAARISAp Kalaallit Nunaanni innuttaasut peqqissumik inuuneqarneq pitsaasumillu inuusaaseqarneq pillugit ilisimasaqalersissavai anguniagassaannullu periusissaannik tunissallugit.

PAARISAp anguniagai suliassaalu Inuunerittamit Innuttaasut peqqissuunissaanik suliniummit aamma Nunarsuarmi peqqinnissamut suliniaqatigiiffiup WHO’p Ottawa aamma Bangkok Chartre-mit aalajangerneqarput.

PAARISAp oqariartuutaanut, takorluugaanut periusissaanullu takussutissat

| | |
|--------------------|--|
| Oqariartuut | PAARISA nuna tamakkerlugu innuttaasut peqqissusaannik siuarsaanermi qitiuvoq. Suliffeqarfimmi pingaarnersaq tassaavoq peqqinnermik |
|--------------------|--|

| | |
|--------------------|--|
| | <p>siuarsaanermik aamma pinaveersaartitsinermi suliniutinik suliaraqneq aammalu piffinni assigiinngitsuni peqqinnermik siuarsaanermi qitiusumik suliaraqarnermik ataqatigiissarineq.</p> |
| Takorluugaq | <p>PAARISA suliffeqarfiuvoq pilersitsiviusoq aamma ilisimasaqarfiusoq, Inuuneritta pillugu pissusissamisoortumik suliassanik inaarsinermi qitiusoq.</p> <p>PAARISAp peqqinnermik siursaaneq pinaveersaartitsinerlu pillugit ilisimasat pigineqareersut inuaqatigiinnut iluaqutaanerisa annertusarnissaat sulissutigaa.</p> <p>Peqqissuuneq timikkut, tarnikkut inooqatigiinnermilu iluarusunnevoq, tassaaginnarani napparsimalluni sulinnginneq.</p> |
| Periusissat | <p>PAARISAp Inuunerittami suliniuteqarfiusuni periusissat ilusilersortarpei.</p> <p>Suliniutit tamarmik ilisimasat misissuinernit tunngaveqartut aammalu peqqissuseq pillugu perorsaanermi eqqarsariaaseq aallaavigalugit tunngavilersorneqartarput. Sammisat innuttaasut iliuuseqarsinnaaneriniq annertusaasutut tikkuussisut aamma ilisamat aallaavigalugit iluarsartuussilluni pilersaarusiortoqartarpoq, aammalu peqqinnissakkut ajornartorsiutaasinnaasut pillugit isiginneriaatsinik ileqqullu pillugit oqallinnernik pilersitsisarlu.</p> <p>PAARISAp sammisani periusissatut suliniutai makkuninnga imaqarput:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Ilisimasat akimorlugit sulisinnaaneq - takorluukkat - piaartumik suliniuteqarneq - peqataatitsilerneq - paasissutissiineq - naleqassutsit - suleqatigiinnerit |

PAARISA-mi inuit

2009-mi PAARISA-mi inuit makku atorfeqarput

- Immikkoortumi pisortaq Bodil Karlshøj Poulsen
- Allaffimmioq Miki Willumsen
- Siunnersorti Sofie Jessen
- Siunnersorti Anita Johansen
- Siunnersorti Berti Bourup
- Siunnersorti Julia Dorph Lyberth
- AC-fuldmægtig Bolatta Vahl (31.09.09 tikillugu)

- Nerisaqarnermi siunnersorti Anna Rask Lyngø
- Suliniummi ataqtigiissaarisoo Jette Eistrup
- Suliniummi ataqtigiissaarisoo Lone Nukaaraq Møller (28.02.09 tikillugu)
- AC-fuldmægtig Jakku Bregnhøj (01.03.09-miit)
- Suliniummi ataqtigiissaarisoo Birgit Hansen
- Juumooq Inge-Lise Olesen (01.07.09-31.12.09)

Ataatsimeersuarnerni aamma ataatsimiinnerni peqataanerit

| Konference/møde | Dato | Person |
|--|-----------|---|
| NRK aqutseqatigiit ataatsimiinnerat | Januar | Berti Bourup |
| Infektionsmedicinsk symposium, Nuuk | Marts | Bodil Karlshøj Poulsen |
| Imigassaq pillugu ataatsimeersuarneq, Roskilde | April | Berti Bourup |
| Semina om Folkesundhedsvidenskaberlige problemstillinger i Grønland | April | Lone N. Møller |
| UIO, Imminut toqattarnerup pinaveersar-tinneqarnera, Oslo | April | Jette Eistrup |
| NFBO ataatsimeersuarneq | Maj | PAARISA |
| Meeqqat pillugit ataatsimeersuarneq, Sisimiut | Juni | Bodil Karlshøj Poulsen Berti Bourup |
| Nordic Public Health Conference, Sverige | Juni | Bodil Karlshøj Poulsen Anna Rask Lyngø |
| Ph.d. ataatsimeersuarneq, Kangerlussuaq | September | Lone N. Møller |
| Nordisk Rusmiddelseminar, Sverige | September | Berti Bourup |
| Nordisk Narkotikaforum, Sverige | September | Bodil Karlshøj Poulsen |
| NFBO siulersuisut ataatsimiinnerat | September | Anita Johansen |
| Fødevarestyrelsen ataatsimeeqatiginera | September | Anita Johansen Anna Rask Lyngø |
| Meeqqat inuusuttullu akornanni oqimaap-pallaarneq pillugu seminareqarneq | December | Anita Johansen Anna Rask Lyngø |

Paasiniaavissat

Bjerregaard, Peter, 2004. Folkesundhed i Grønland. – INUSSUK – Arktisk forskningsjournal 1.

Bjerregaard, Peter & Inger Katrine Dahl-Petersen, 2008. Befolkningsundersøgelsen i Grønland 2005-2007. Levevilkår, livsstil og helbred. – SIF's Grønlandsskrifter nr. 18. Statens Institut Folkesundhed, Syddansk Universitet.

Curtis, Tine, Helmer Bøving Larsen, Karin Helweg-Larsen, Cecilia Petrine Pedersen, ingelise Olesen, Kristian Sørensen, Marit Eika Jørgensen & Peter

- Bjerregaard, 2006.** Unges trivsel i Grønland 2004. – INUSSUK – Arktisk forskningsjournal 1.
- Direktoratet for Erhverv, Landbrug og Arbejdsmarked, 2004.** Fødevarepolitisk redegørelse 2004. – EM 2004/60, INSP J.nr. 47.90.
- Landslægeembedet 2007.** Årsrapport for 2006.
- Landslægeembedet 2009.** Personlig kommunikation.
- Enoksen, Regine, 2008.** Saaffiginnitarfiit Qimarnguillu Kattuffiat.
- Grønlands Politi, 2007.** Politiets virksomhedsberetning 2006.
- Grønlands Politi, 2008.** Politiets virksomhedsberetning 2007.
- Grønlands Politi, 2009.** Politiets virksomhedsberetning 2008.
- Grønlands Statistik, 2008.** Udtræk fra Statistikbanken.
- Lyng, Lona & Avijåja Absalonsen, 2008.** Statistik om børn og unge i Grønland. – MIPI-Videnscenter om Børn og Unge.
- Niclasen, Birgit, Katja Løngard, Laila Kærgaard Laursen & Christina Schnohr, 2007.** Sundhed på toppen – resultater fra Health behaviour in School-aged Children (HBSC) undersøgelsen i Grønland i 2006. – INUUSSUK – Arktisk forskningsjournal 1.
- Nielsen, Anni Brit Sternhagen & Peter Bjerregaard, 2008.** Færre rygere i Grønland - Fald i rygning fra 1993 til 2007 er ens uanset uddannelsesniveau. Ugens tal for Folkesundhed, Statens Institut for Folkesundhed, Syddansk universitet. - Levevilkår, livsstil og sundhed i Grønland 2005-2007. Udkommer august 2008.
- Pedersen, Cecilia Petrine, Inger Dahl-Petersen & Peter Bjerregaard, 2007.** Notat om børn og unge med god trivsel. – MIPI-Videnscenter om børn og unge.
- Pedersen, Cecilia Petrine, Inger Dahl-Petersen & Peter Bjerregaard, 2007.** Notat om selvmordstanker og selvmordsforsøg blandt unge i Grønland. – MIPI-Videnscenter om børn og unge.
- Senécal, Sacha, 2007.** Mortality surveillance in Inuit Nunaat: A geographic based approach. – Præsentation ved konferencen the Third Annual Symposium of the Population, Work and Family Collaboration, Ottawa, 13.-14. December.
- Siegstad, Grethe, 2008.** Krisecenter under børne- & familieafdelingen, Nuup Kommunea, Nuuk.